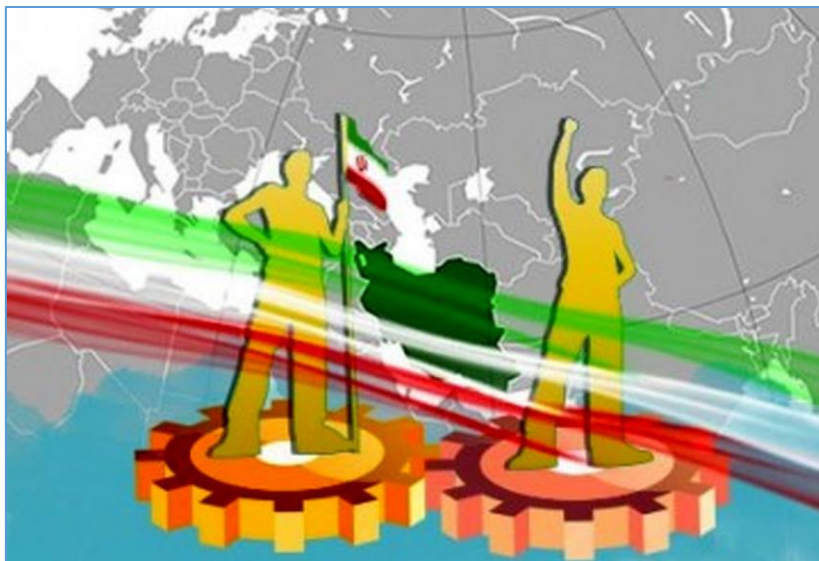

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

پیش‌بینی اقتصاد ایران ۲۰۲۱-۲۰۲۵

از دیدگاه واحد اطلاعات اکونومیست

خرداد ۱۴۰۰

<p>شناسنامه گزارش</p>

<p>عنوان گزارش: پیش‌بینی اقتصاد ایران ۲۰۲۵-۲۰۲۱ از دیدگاه واحد اطلاعات اکونومیست</p>
<p>مدیریت پژوهش‌های اقتصادی تهیه‌کننده: فرناز صفدری ناظر: شیما حاجی نوری تاریخ انتشار: خرداد ۱۴۰۰</p>
<p>طبقه‌بندی موضوعی: اقتصاد ایران، اقتصاد بین‌الملل و تجارت واژه‌های کلیدی: اقتصاد ایران، تحریم، سند همکاری ۲۵ ساله ایران و چین</p>
<p>نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵</p>

گزارش حاضر، ترجمه یکی از تحلیل‌های جدید واحد اطلاعات اکونومیست (مورخ ۴ آوریل ۲۰۲۱) در مورد وضعیت اقتصاد ایران در ۵ سال آینده است که دیدگاه‌ها و تحلیل‌های آن به هیچ‌وجه منعکس‌کننده نظرات مرکز پژوهش‌های اتاق ایران نیست.

نگاه اجمالی به چشم‌انداز اقتصادی و سیاسی ایران

- اقتصاد ایران از برخی دیگر از کشورهای تولیدکننده نفت در منطقه متنوع‌تر است، اما به طور سنتی نفت و گاز، بخش عمده درآمد کشور را تشکیل می‌دهند که صادرات نفت در اثر تحریم‌های ایالات متحده به شدت محدود شده است.
- پیش‌بینی می‌شود در انتخابات پیش‌رو، یک نامزد اصول‌گرا پیروز انتخابات شود که باتوجه به تحریم‌های آمریکا و شرایط موجود، آینده ایران همراه با افزایش نرخ فقر و ناآرامی‌های گسترده اجتماعی پیش‌بینی می‌شود.
- همزمان با اعلان دولت جدید آمریکا در خصوص کاهش برخی از تحریم‌ها، ایران ضمن افزایش ظرفیت تولید نفت و گاز، می‌تواند حمایت‌های کوتاه‌مدت از خانوارهای کم درآمد را افزایش دهد.
- بنابر پیش‌بینی واحد اطلاعات اکونومیست^۱، احتمال دارد ایالات متحده برخی از تحریم‌های نفتی ایران را از اواخر سال ۲۰۲۱ لغو کند که این امر به خروج کشور از رکود کمک می‌کند. با این حال، تورم، سرمایه‌گذاری پائین و عدم توفیق در مذاکره با ایالات متحده در بلندمدت، ایران را در بازه زمانی ۲۵-۲۰۲۴ الی ۲۶-۲۰۲۵ به رکود باز می‌گرداند.
- نوسانات نرخ ارز در ایران به شدت در گروهی روابط با ایالات متحده خواهد بود. با این حال، حتی با تقویت ارزش ریال در سال‌های ۲۳-۲۰۲۱، پولی شدن کسری بودجه در کشور به معنای ورود به یک ماریپیچ ابرتورمی خطرناک برای اقتصاد ایران خواهد بود.
- باوجود سه سال رکود عمیق کشور و تحریم‌های مستمر ایالات متحده، ایران همچنان دومین اقتصاد بزرگ منطقه با دومین نرخ جمعیت است که در صورت تنش‌زدایی روابط با آمریکا، هرچند بعید به نظر می‌رسد، چشم‌انداز اغواکننده‌ای برای سرمایه‌گذاران خواهد داشت.
- چشم‌انداز اقتصاد ایران به کاهش یا عدم کاهش تحریم‌های ایالات متحده بستگی خواهد داشت. با توجه به انگیزه‌های هر دو طرف، احتمالاً تا سال ۲۰۲۲ توافق موقت برای کاهش غنی‌سازی اورانیوم در مقابل کاهش تحریم‌های نفتی ایران حاصل خواهد شد. اما اختلافات اساسی بین دو کشور، به تیرگی روابط آنها تا سال ۲۰۲۴ خواهد انجامید.

^۱- The Economist Intelligence Unit

روابط بین‌الملل

مهمترین جنبه سیاست خارجی ایران طی سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۵ رابطه آن با ایالات متحده خواهد بود. با وجود آنکه جو بایدن، رئیس‌جمهور جدید ایالات متحده به جای سیاست‌های پیشین فشار حداکثری به دنبال مذاکره با ایران است، اما تعارضات طرفین در اواخر ماه فوریه، نشان می‌دهد که هرگونه خطای محاسباتی ایران، بدون پاسخ از جانب رئیس‌جمهور جدید ایالات متحده نخواهد ماند.

در یک سناریوی محتمل که حمله نظامی در آن مطرح نیست، انتظار می‌رود در میان‌مدت دو کشور دوره‌ای از آرامش و تنش‌زدایی نسبی را تجربه کنند. از اواخر سال ۲۰۲۱، انتظار می‌رود با گام برداشتن دو کشور در مسیر مذاکره، به تدریج برخی از تحریم‌های نفتی ایران به منظور اعتمادسازی برداشته شود. با این حال، به نظر نمی‌رسد ایران در چارچوب یک توافق موقت، با اضافه شدن بندهای جدیدی به توافق هسته‌ای از جمله محدودیت در برنامه موشک‌های بالستیک که بخش مهمی از سیاست دفاعی کشور بر مبنای بازراندگی را تشکیل می‌دهد موافقت کند. از این رو، بعید به نظر می‌رسد که ایالات متحده به طور کامل به توافق هسته‌ای بپیوندد و حتی در صورت وقوع این امر، برخی از تحریم‌های ایالات متحده همچنان پابرجا خواهد بود. این امر منجر به افزایش تنش‌ها در اواخر دوره پیش‌بینی خواهد شد.

در همین حال، ایران بر تقویت روابط خود با چین تمرکز خواهد کرد. با توجه به رفع برخی از محدودیت‌های صادرات نفت کشور انتظار می‌رود که به تدریج فروش نفت به چین افزایش یابد و ایران در مقابل، قراردادهای زیرساختی سودمندی را به چین واگذار کند.

روند سیاست‌ها: آثار تحریم‌ها و همه‌گیری کووید-۱۹

سیاست ایران در کوتاه‌مدت بر کاهش تأثیر تحریم‌ها و کنترل همه‌گیری کووید-۱۹ متمرکز است. با این وجود، در حالی که سایر کشورها بر واکسیناسیون گسترده متمرکز هستند، تحریم‌های آمریکا تا حدی مانع دستیابی ایران به واکسن شده است و تنها مقادیر بسیار کمی از واکسن اسپوتنیک روسی و واکسن چینی سینوفارم تاکنون خریداری شده است. در نتیجه، بخشی از احیاء اقتصاد ایران در دوره پساکرونا در گرو سرعت تأیید و اثربخشی واکسن‌های داخلی خواهد بود. از طرفی، امکان استفاده از دو واکسن ایرانی که هم‌اکنون در مرحله آزمایش قرار دارند، برای ماه‌ها وجود ندارد. این در حالی است که ویروس همچنان در سراسر کشور شیوع دارد و اوضاع ضعیف اقتصادی مانع اجرای قرنطینه کامل شده است. بنابراین، دولت مجبور است محدودیت‌های سطح پایین‌تری را به طور متناوب اعمال کند و در عین حال، با خطر بحران بهداشت عمومی روبرو شود.

در همین حال، با گذشت زمان طی سال ۲۰۲۱ احتمال کاهش برخی از تحریم‌ها از سوی دولت جدید ایالات متحده وجود دارد. بنابراین، ایران به منظور تسریع و افزایش صادرات محصولات هیدروکربنی در زمان لغو تحریم‌ها، به دنبال افزایش ظرفیت تولید در بخش نفت و گاز خواهد بود. انتظار می‌رود برخی از تحریم‌های نفتی از اواخر سال ۲۰۲۱ به تدریج لغو گردد و این روند در بازه زمانی ۲۳-۲۰۲۲ سرعت بیشتری به خود بگیرد.

با این حال، تحریم در بخش‌هایی از تجارت و تأمین مالی که بیشتر با دلار آمریکا صورت می‌گیرد، همچنان با محدودیت‌هایی همراه خواهد بود که مانع سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود، زیرا بیشتر شرکت‌های بین‌المللی تمایل ندارند خود را در برابر چشم‌انداز نامشخص تحریم‌های آمریکا به مخاطره اندازند. از طرف دیگر، از آنجا که بعید به نظر می‌رسد اقتصاد ایران احیاء قابل توجهی پیدا کند، سیاست کشور در این خصوص، بر دسترسی به منابع تأمین مالی خارجی متمرکز خواهد بود. ایالات متحده در حال حاضر درخواست کمک ۵ میلیارد دلاری ایران از صندوق بین‌المللی پول را مسدود کرده است که این درخواست احتمالاً در میان مدت به عنوان بخشی از شرایط مذاکرات هسته‌ای کشور پذیرفته خواهد شد. با این همه، از سال ۲۰۲۴ از سرگیری تنش‌های قدیمی و فزاینده در روابط دو کشور به بازگشت مجدد تحریم‌ها دامن می‌زند و لزوم تغییر در سیاست‌های ایران که حول محور خودکفایی و تاب‌آوری شکل گرفته‌اند برجسته خواهد شد.

سیاست مالی

فشارهای مالی ایران در کوتاه‌مدت ادامه خواهد داشت، زیرا کشور تحت فشارهای سه جانبه تحریم‌های ایالات متحده، قیمت‌های پایین نفت و اثرات همه‌گیری ویروس کرونا قرار دارد. از طرفی، جزئیات بودجه پیشنهادی برای سال مالی ۲۰۲۱-۲۲ همچنان مبهم است. با این حال، در پیش‌نویس لایحه بودجه، افزایش ۷۵ درصدی مخارج دولت مشاهده می‌شود که به معنای دور شدن از سیاست‌های مالی نسبتاً انقباضی سال‌های ابتدایی ریاست جمهوری آقای روحانی است که از نیاز مبرم اقتصاد ایران به سیاست‌های مالی ضد چرخه‌ای برای خروج از رکود سه ساله ناشی می‌شود. این افزایش مخارج شامل افزایش هزینه‌های رفاهی برای هدف قرار دادن ۳۰ میلیون ایرانی با درآمد کم از طریق پرداخت‌های ماهانه است.

به دلیل محدودیت دسترسی ایران به منابع مالی خارجی و محدودیت نقدینگی در داخل، افزایش مخارج دولت تا حدی از طریق پولی کردن کسری بودجه تأمین می‌شود و بموجب آن، فشارهای تورمی بالا به قوت خود در اقتصاد باقی خواهد ماند. با گذشت زمان طی دوره پیش‌بینی، دولت تلاش خواهد کرد هزینه‌های مرتبط با ویروس کرونا را مهار کند و در عین حال، افزایش قیمت نفت و افزایش صادرات باعث رشد درآمدها می‌شود. بنابراین، انتظار می‌رود کسری بودجه در بازه زمانی ۲۰۲۳-۲۴ الی ۲۰۲۵-۲۶ به طور متوسط به میزان ۵.۱٪ از تولید ناخالص داخلی تثبیت شود. از طرفی، دولت برای تأمین کسری بودجه خود، به انتشار اوراق قرضه داخلی (که نیازمند سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است) و استقراض از چین و روسیه روی خواهد آورد. با وجود این شرایط، چنانچه دولت در میان‌مدت مخارج خود را به طور معقولانه‌تری مدیریت نکند، کشور وارد یک مارپیچ ابرتورمی و پولی‌شدن کسری بودجه خواهد شد.

سیاست پولی

در ژانویه ۲۰۲۰، بانک مرکزی سیاست خود را به سمت تمرکز بیشتر بر کاهش تورم تغییر داد تا نرخ تورم سالانه ۲۲٪ را هدف قرار دهد. این تغییر (که به طور رسمی در ماه می اعلام شد) شامل ایجاد یک کریدور نرخ تنزیل-سپرده ۲۲٪ - ۱۲٪ و تجارت اوراق قرضه دولتی برای کنترل عرضه پول است. با این حال، این سیاست تاکنون شکست خورده است. از اواخر سال

۲۰۲۰، تورم سالانه کشور به بیش از ۴۰ درصد رسید که به طور عمده به دو عامل بازمی‌گردد: نخست، تأثیر تحریم‌های ایالات متحده که همچنان سایه آن بر ارزش پول ملی سنگینی می‌کند و افزایش هزینه‌های واردات را برای ایران به همراه داشته است. دوم، وخیم‌تر شدن وضعیت کسری بودجه دولت که منجر به افزایش استقراض از بانک مرکزی و احتمالاً پولی شدن کسری بودجه و افزایش عرضه پول شده است.

در کوتاه‌مدت تا میان‌مدت، در صورت عدم بازگشت ایالات متحده به توافق هسته‌ای، هر دو عامل مذکور موجب استمرار فشارهای تورمی خواهند شد، اگرچه چشم‌انداز کاهش تحریم‌ها تحت ریاست جمهوری آقای بایدن، تا حدی دوره تنفسی را ایجاد خواهد کرد. در نتیجه، بانک مرکزی احتمالاً در سال‌های ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲، پیش از ورود درآمدهای نفتی بیشتر به کشور و کاهش فشارهای تورمی ناشی از کاهش ارزش پول ملی و کسری بودجه، به سیاست افزایش نرخ سپرده شبانه^۱ (که پیش‌تر، از ماه می تاکنون دو برابر شده و به ۱۴ درصد رسیده است) ادامه خواهد داد. از این رو، بانک مرکزی سیاست انقباض پولی خود را متوقف خواهد کرد تا به احیاء اقتصاد کمک کند و در نتیجه، نرخ‌ها را تا پایان دوره پیش‌بینی در همین سطح حفظ خواهد کرد.

رشد اقتصادی

همزمان با احیای قوی اقتصاد چین و لغو تدریجی برخی از تحریم‌ها علیه صادرات نفت ایران، انتظار می‌رود کشور در بازه زمانی ۲۲-۲۰۲۱ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی ۱.۷٪ را تجربه کند. البته، نباید فراموش کرد که اقتصاد ایران پیش از این، سه سال رکود عمیق را تجربه کرده است که تخمین زده می‌شود طی ۲۱-۲۰۲۰ اقتصاد کشور ۴.۸٪ کوچک‌تر شده باشد. در نتیجه، استمرار ضعف‌های اقتصاد ایران و عمیق‌تر شدن سطح فقر به عنوان مانعی بر سر راه چشم‌انداز رشد بلندمدت عمل خواهد کرد.

با دورنمای امیدوارکننده مذاکرات بالاخص در سال ۲۰۲۲، پیش‌بینی می‌شود صادرات نفت افزایش یابد و اقتصاد ایران شاهد افزایش جزئی در سرمایه‌گذاری و درآمدهای حاصل از

^۱- Overnight Deposit Rate

گردشگری باشد. در نتیجه، رشد اقتصادی طی ۲۳-۲۰۲۲ به ۳.۸٪ افزایش پیدا خواهد کرد. با این حال، پیش‌بینی می‌شود با شکست مذاکرات حول اصلاح توافق هسته‌ای و افزایش تنش‌ها میان ایران و ایالات متحده در اواخر دوره پیش‌بینی، چشم‌انداز تحریم‌ها به طور فزاینده‌ای برای خریداران نفت و سرمایه‌گذاران خارجی نامشخص گردد. در نتیجه، تحلیل رفتن سرمایه‌گذاری خارجی ناچیز صورت گرفته و تأثیر کند و دیرهنگام کاهش مخارج سرمایه‌ای دولت (به منظور تأمین مالی افزایش هزینه‌های جاری) در کنار کاهش قیمت و حجم صادرات نفت، همگی به بازگشت اقتصاد ایران به رکود ناشی از تحریم‌ها طی سال‌های ۲۵-۲۰۲۴ الی ۲۶-۲۰۲۵ خواهد انجامید.

تورم

کاهش ارزش ریال (که از ابتدای سال ۲۰۱۸ بیش از ۷۰ درصد از ارزش خود را از دست داد)، کمبودهای ناشی از تحریم‌ها و تاحدی پولی‌سازی کسری بودجه به سرعت به تورم در اقتصاد ایران زد که در ماه دسامبر به ۴۴.۸٪ در مقیاس سالانه رسید. این روند به طور عمده در سال ۲۰۲۱ ادامه خواهد داشت و پیش‌بینی می‌شود تورم در سال جاری به طور متوسط به ۳۹٪ برسد. با افزایش درآمدهای نفتی و کاهش تدریجی تحریم‌ها در اواسط دوره پیش‌بینی، پول ملی تقویت خواهد شد. این امر کمک می‌کند راه برای کاهش تورم به ۱۶.۵٪ درصد در سال ۲۰۲۴ هموار شود. با این حال، تورم در سال ۲۰۲۵ مجدداً روند صعودی خواهد گرفت و به ۲۰٪ خواهد رسید، زیرا به موازات وخیم‌تر شدن روابط با ایالات متحده، ریال بار دیگر ارزش خود را از دست خواهد داد.

نرخ ارز

علیرغم کاهش شدید ذخایر ارزی بانک مرکزی از زمان بازگشت تحریم‌ها در سال ۲۰۱۸، بانک مرکزی هنوز بیش از ۵۰ میلیارد دلار آمریکا تا پایان سال ۲۰۲۰ ذخیره ارزی دارد که برای پوشش واردات ۱۷ ماه کافی است. از آنجا که بیشتر معاملات در بازار ارز آزاد انجام می‌شود، از

منظر تئوری، این مقدار ذخایر برای حمایت از نرخ رسمی ارز ۴۲۰۰۰ ریالی کافی است. با این حال، فشارهای پایدار خارجی در بازار آزاد معاملات ارز مشهود است، به طوری که نرخ برابری ریال از حدود ۴۰،۰۰۰ ریال در اوایل ۲۰۱۸ به حدود ۲۵۰،۰۰۰ ریال در اواخر ژانویه سال جاری (۲۰۲۱) رسید که طی این مدت ریال بیش از ۸۰٪ از ارزش خود را از دست داد. در نتیجه، دولتمردان مجبور هستند با استفاده از ذخایر ارزی بانک مرکزی از افزایش نرخ ارز در بازار آزاد در خلال نوسانات گاه به گاه جلوگیری کنند. با این حال، با توجه به احتمال بهبود روابط با ایالات متحده، احتمال می‌رود نرخ ارز آزاد در سال‌های ۲۳-۲۰۲۲ کمی کاهش پیدا کند، اگرچه همچنان اختلاف فاحشی بین نرخ‌های رسمی و غیررسمی ارز وجود خواهد داشت.

سند همکاری ۲۵ ساله ایران و چین

در تاریخ ۲۷ مارس سال جاری (۷ فروردین ۱۴۰۰)، ایران و چین سند همکاری جامع و استراتژیک ۲۵ ساله را امضا کردند که هدف آن تقویت امنیت و روابط سیاسی و اقتصادی دو کشور بود. سابقه این توافق به سفر آقای روحانی به چین در ژانویه ۲۰۱۶ بازمی‌گردد که طی آن رؤسای جمهور دو کشور به توافق اولیه در مورد همکاری‌های استراتژیک دست یافتند. دولت جو بایدن، رئیس‌جمهور جدید ایالات متحده، مانند رئیس‌جمهور سلف خود موضع خصمانه مشابهی در قبال چین اتخاذ کرده است. این توافق که برای ایران از اهمیت بیشتری نسبت به چین برخوردار است، در واکنش به تمایل ایالات متحده برای پیوستن دوباره به برجام، قصد دارد نشان دهد که ایران هم از پشتوانه اقتصادی بین‌المللی برای مقاومت در برابر تحریم‌ها برخوردار است و هم حمایت سیاسی لازم را در ارتباط با تقاضای خود مبنی بر لغو تحریم‌ها پیش از بازگشت به اجرای کامل توافق هسته‌ای دارد.

در واقع، محدودیت‌های شدید ناشی از تحریم‌ها (که در سال ۲۰۱۸ اعمال شدند) باعث ایجاد مشکلات اقتصادی شدیدی برای ایران شد که تمایل چین به تجارت با ایران تاحدی آن را کاهش داده است. چین حدود یک چهارم از تجارت ایران در سال منتهی به ۲۰ مارس سال جاری را به خود اختصاص داده است و افزایش سرپیچی چین از تجویزهای ایالات متحده در افزایش واردات غیرقانونی نفت از ایران از ماه فوریه امسال مشهود است. در مجموع، صرف نظر

از وضعیت روابط سیاسی دو کشور، چین تمایلی نخواهد داشت حجم عظیم تجارت خود را با آمریکا قربانی سرمایه‌گذاری عمده‌ای در ایران بکند. حتی در بخش سرمایه‌گذاری عظیم نفتی این کشور در ایران، شرکت ملی نفت چین که یک شرکت دولتی است، پس از بازگشت محدودیت‌های ایالات متحده عقب نشینی کرد. این توافق که در کشور با اقبال عمومی روبه‌رو نشد به ویژه در حوزه منابع هیدروکربنی ایران، بهره‌جویانه تلقی می‌شود.

▪ تأثیر توافق بر پیش‌بینی وضعیت ایران

توافق این دیدگاه را تقویت می‌کند که ایران مادامی که در انتظار رفع تحریم‌های ایالات متحده است، بر تقویت روابط اقتصادی خود با چین متمرکز خواهد شد، به ویژه در زمینه ترغیب چین به خرید نفت بیشتر در ازای دسترسی ترجیحی به قراردادهای زیرساختی در ایران برای شرکت‌های چینی.

منبع

Country Report: Iran. (April 4th 2021). The Economist Intelligence Unit: London.